

ศรีศักร วัลลิโภดม

ชี้ทางออกพิพิธภัณฑ์ไทย

Srisakra Vallibhotama: Pointing out a Solution to Thai Museums

พร้อม ๆ กับการปฏิรูปการศึกษาซึ่งมุ่งขยายพรมแดนแห่งการเรียนรู้ให้กว้างกว่าห้องเรียนแคบ ๆ สังคมไทยริเริ่มที่จะปรับปรุงพัฒนาแหล่งเรียนรู้หลายแหล่งให้มีสีสันและคุณค่าทันสมัยมากยิ่งขึ้น พิพิธภัณฑ์เป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้ซึ่งมีคุณค่าและศักยภาพสูงในการสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นสถาบันที่สามารถเชื่อมโยงอดีต สู่ปัจจุบัน และอนาคต สร้างความรู้ความเข้าใจในพัฒนาการของสังคมได้เป็นอย่างดี

“รู้จักนักคิด” ฉบับนี้ ได้รับเกียรติจาก รศ.ดร.ศรีศักร วัลลิโภดม หัวหน้าคณะทำงานด้านเนื้อหาพิพิธภัณฑ์ของสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) และหนึ่งในผู้ผลักดันให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ของชาวบ้านในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนมาเผยแพร่ประสบการณ์ที่คลุกคลีอยู่กับการทำงานพิพิธภัณฑ์ พร้อมสะท้อนภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในบ้านเรา

In concurrence with education reform, aiming to expand learning border to be broader than narrow classrooms, Thai society has initiated to improve many learning sources to be more colorful and up-to-date, with more value. A museum is one of the learning sources with high value and potential in creating and materializing a learning society as a museum is an institution that can link the past to the present and future, well creating knowledge and understanding social development.

“Know the Thinker” is honored by Associate Professor Dr. Srisakra Vallibhotama, Chief of Working Group on museum content of the National Discovery Museum Institute and one of the driving forces to create knowledge of local people in the form of community museum, to digest his experiences in working with museums, whilst reflecting problems and obstacles in working on museums in Thailand.

ปัจจุบันประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพียงพอกับความต้องการของคนในประเทศหรือไม่อย่างไร

เรามีพิพิธภัณฑ์อยู่มากมาย ทั้งส่วนของภาครัฐ เอกชน และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แต่พิพิธภัณฑ์เหล่านั้นยังมิได้เป็นแหล่งความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเพลิดเพลิน อีกทั้งไม่ได้ตอบสนองเป้าหมายให้คนในชาติได้รู้และเข้าใจถึงความเป็นมาของตนเองและเกิดสำนึกในความเป็นไทย ซึ่งแตกต่างจากพิพิธภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของต่างประเทศที่เด็ก ๆ สามารถเข้าไปหาความรู้ได้อย่างเพลิดเพลิน แต่เบื้องหลังความเพลิดเพลินเหล่านั้นมีการสื่อความหมายให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้ สิ่งที่น่ามาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของเขาจะเน้นเรื่องการสื่อความหมายกระตุ้นให้เด็กเกิดคำถาม เพื่อแสวงหาคำตอบ

ขณะที่พิพิธภัณฑ์บ้านเราจะให้ความสำคัญกับอาคารสถานที่ และการจัดตกแต่งให้สวยงาม

ทันสมัย แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อความหมายของสิ่งที่จัดแสดงที่จะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชนบทธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นจุดอ่อนของพิพิธภัณฑ์ที่บ้านเรา

จุดอ่อนเหล่านี้เกิดจากสาเหตุใด แก้ไขได้อย่างไร

การสร้างพิพิธภัณฑ์ในบ้านเราเป็นการสร้างแบบลัดชั้นตอน ต่างประเทศกว่าจะสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นสักแห่ง เขาจะทำงานเป็นขั้นเป็นตอน มีการสังมรวบรวมนความรู้ของท้องถิ่น แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมากำหนดเป็นนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ไว้อย่างชัดเจน สร้างความร่วมมือให้เกิดในท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงความรู้ในท้องถิ่นกับพิพิธภัณฑ์ระดับชาติ เข้าด้วยกัน เพราะต้องยอมรับว่าพิพิธภัณฑ์นั้นไม่สามารถเก็บทุกอย่างไว้ได้หมด เมื่อเด็ก

เข้าไปเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์ เขาจะสามารถตามไปสืบค้นข้อมูลได้จากสถานที่จริง เด็กจะเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยอัตโนมัติ

ดังนั้น การสร้างพิพิธภัณฑ์ที่ดีจะต้องมีพิพิธภัณฑ์ย่อย ๆ รวมอยู่ด้วย เพื่อให้เด็กได้มีแหล่งศึกษาข้อมูลในเชิงลึก นอกจากนี้การบริหารงานของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจำเป็นต้องเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่เป็นกลุ่มพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ คล้าย ๆ กับสมิธโซเนียนของประเทศสหรัฐอเมริกา

ในขณะที่การสร้างพิพิธภัณฑ์บ้านเราเป็นการไปจำเอาส่วนที่เป็นปลายทางของต่างประเทศมาเลียนแบบ คือการให้ความสำคัญกับรูปแบบการนำเสนอ การใช้สื่อมัลติมีเดีย การจัดแสดงให้สวยงามเร้าใจ ซึ่งบางครั้งอุปกรณ์เหล่านั้นมีความยุ่งยากและซับซ้อนเกินไป กลายเป็นการทรมานทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการตกแต่งจนเกินความจำเป็น มากกว่าการให้ความสำคัญในรายละเอียดด้านเนื้อหาที่จะจัดแสดง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพิพิธภัณฑ์ เมื่อให้ความสำคัญกับวัตถุหรือการจัดแสดงมากเกินไป การจัดตั้งหรือปรับปรุงพิพิธภัณฑ์จึงต้องอาศัยงบประมาณมหาศาล และอาจเป็นที่มาของการคอร์รัปชันได้

ผมอยากชวนให้คิดว่า ความหมายของพิพิธภัณฑ์คือแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่สถานที่บรรจุความรู้ หรือคลังเก็บวัตถุอย่างเดียว พิพิธภัณฑ์แบบนี้เมื่อเข้าไปดูอาจจะรู้สึกตื่นตาตื่นใจ แต่สุดท้ายผู้เข้าชมจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง หน้าที่ที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์คือการเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้กระตุ้นให้คนแสวงหาความรู้ อยากเรียนรู้ และรู้ว่าจะหาความรู้ได้อย่างไร

เสน่ห์ที่แท้จริงของการชมพิพิธภัณฑ์จึงอยู่ที่การได้ความรู้ติดตัวมาเมื่อออกจากพิพิธภัณฑ์ หากทำถึงขั้นได้ปัญญาและแรงบันดาลใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ก็ยิ่งนับว่าประสบความสำเร็จ

เท่าที่ได้เดินทางสำรวจและส่งเสริมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั่วประเทศ อาจารย์มีข้อสังเกตอย่างไร

ผมมองว่า ตอนนี้เป็นช่วงของการพัฒนา เริ่มมีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในท้องถิ่นหลายแห่ง ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่มาเสียดายที่พอทำไประยะหนึ่งผมพบว่า กระบวนการทำงานในการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดมีความผิดพลาดอีก ดูตัวอย่างจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นทุกเขต ถือเป็นตัวอย่างความล้มเหลวของกระบวนการทำงาน กล่าวคือเริ่มด้วยเจตนาที่ดีเพื่อต้องการให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ให้คนในชุมชนได้มีแหล่งเรียนรู้ศึกษารากเหง้าของตัวเอง แต่พอดำเนินการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเข้าจริง ๆ กลับกลายเป็นเรื่องของการสร้างอาคารสถานที่ การจัดหาล้างของมาตั้งโชว์ โดยไม่มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

การจะทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนได้จะต้องทำอย่างไร

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น เพราะคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของความรู้ นักวิชาการไม่มีหน้าที่ขี้ดเอียดความรู้ของตนไว้วัตถุ แล้วนำไปจัดแสดงให้ชาวบ้านดู วิธีการทำงานของผมที่ใช้ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ผมจะดูความพร้อมของชาวบ้านแล้วเข้าไปช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการทำงาน มีการจัดกลุ่มสัมมนาทางวิชาการ จัดเวทีให้คนภายในและคนภายนอกได้มี

โอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อดึงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วม สร้างให้ชาวบ้านมีตัวตน มีความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น จากนั้นก็จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ แล้วสร้างเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นขึ้นมา โดยจะเน้นการสื่อความหมายของสิ่งที่จัดแสดง ไม่ได้เน้นความสวยงามอย่างเดียว สิ่งของบางอย่างแม้จะไม่สวย แต่ถ้ามีความหมายก็ต้องนำมาจัดแสดง เพราะพิพิธภัณฑ์ไม่ได้เป็นแกลลอรี่ขายของเก่าไว้ตั้งโชว์สิ่งสวยงาม การจัดพิพิธภัณฑ์แบบนี้จึงไม่จำเป็นต้องมีอาคารที่ใหญ่โต แคห้องเล็ก ๆ ก็สามารถทำได้ ถ้าจัดให้น่าสนใจ และมีเรื่องราวที่จะนำเสนอ

จำเป็นไหมที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องตั้งอยู่ในแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เก่าแก่

ไม่จำเป็น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ที่มีกลุ่มคนอาศัยอยู่เป็นชุมชน มีระบบนิเวศธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นต่างกันไป มีลุ่มน้ำ ป่าเขา ชายทะเล ท้องทุ่ง ฯลฯ ซึ่งพื้นที่ตรงนั้นมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีความเป็นมาของชุมชน มีการปรับตัวของคนในท้องถิ่น จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่องราวเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญทางสังคม หากคนในชุมชนตระหนักถึงรากเหง้าความเป็นมาของตนเอง แล้วก็สามาร่วมมือกันจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้

อาจารย์มองความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งอย่างไร จำเป็นไหมว่าจะต้องมีคนเข้าชมมาก

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ควรเริ่มต้นด้วยการคำนึงถึงจำนวนผู้เข้าชมว่าจะมีมากหรือน้อย กลุ่มเป้าหมายหลักของพิพิธภัณฑ์คือ คนในท้องถิ่น ส่วนคนภายนอกจะเข้ามาเรียนรู้ในลักษณะของการทำความเข้าใจวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

แนวคิดการวัดความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์จากจำนวนผู้เข้าชมนั้นเป็นผลพวงจากอิทธิพลของการท่องเที่ยวและระบบทุนนิยม ซึ่งมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หากเป็นเช่นนั้นพิพิธภัณฑ์ก็จะกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของระบบทุนนิยม นักท่องเที่ยวมีโอกาสจะทำอะไรบ้า ๆ บอ ๆ ก็ได้ตามใจ การท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องของการปลดปล่อย มากกว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างคนให้รู้จักความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมโลกกันอย่างสันติ

ในทัศนะของผม ความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นอยู่กับบทบาทของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ว่าสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจมากน้อยเพียงใด และแน่นอนว่าการที่จะทำเช่นนั้นได้ ต้องเป็นการดำเนินงานโดยคนในท้องถิ่น เพื่อคนในท้องถิ่นเป็นหลัก คนภายนอกไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการหรือนักท่องเที่ยวเป็นเพียงส่วนเสริมหรือสนับสนุนในด้านวิชาการ หรือด้านทุนในการดำเนินงานให้ต่อเนื่องเท่านั้น

ผมเห็นตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งที่ดำเนินงานได้ดี จะมีเชื่อมโยงไปสู่การเรียนการสอนในระบบโรงเรียนด้วยการปลุกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักประวัติความเป็นมาของบ้านเกิดตนเองดียิ่งขึ้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจแล้ว เขาจะเกิดความรักและห่วงแหนตามมา และหากจะมีการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนเหล่านี้ย่อมมีความเข้มแข็งและมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนกว่าชุมชนที่ไม่รู้จักรากเหง้าของตนเอง

At present, has Thailand adequate museums both in terms of quantity and quality for people's demand?

We have a lot of museums of both public and private sectors, as well as local museums but those museums are not knowledge sources for enjoyable learning. They don't respond to the objective of making Thais know and learn of their background and appreciate being Thai. This is different from famous museums abroad where children can go there, get knowledge with joy. Behind that pleasure is the communication for children to learn. The displays in their museums focus on communication and motivation for children to question and find answers.

Museums in Thailand focus on buildings and decoration to be beautiful and modern, but not on communication of the display to reflect national life style, tradition and culture, which is the weak point of our museums.

What is the cause of this weakness and how to fix it?

Building a museum in Thailand is a short cut. In foreign countries, to build a museum, they must work in steps, starting from compiling local knowledge, using that knowledge to clearly specify policy and objective of the museum. Cooperation in local areas and network connection between locality and national museums must be created. We must admit that a museum cannot keep all information. When children go to a museum, they can monitor and search for information from real location. Learning process will occur automatically.

Therefore, to build a good museum, there must be small museums for children to study deeper information. In addition, management of each museum must be linked into network to create learning source as a large museum group, like the Smithsonian in the USA.

Building a museum in Thailand is by memorizing the end result of foreign countries and copy. That is to focus on presentation format, the use of multimedia and exciting and beautiful displays. Sometimes, such equipment is too complicated, and it turns out to be dedicating too much resource to decoration, rather than content details, which is the essence of a museum. With too much focus on materials and displays, the instituting or modifying a museum must rely on a large budget and may be a cause of corruption.

I want you to think that the meaning of a museum is a learning source that can create learning process. It's not a warehouse of knowledge or materials only. That kind of museum may look stunning but at the end, spectators will not change. An important function of a museum is to increase knowledge and stimulate people to search for knowledge, want to learn and learn how to find knowledge.

The real charm of visiting a museum is to have knowledge back after that. If one can get intelligence and inspiration for continuous learning, that's the success.

From your travel to local museums nationwide, what is your observation?

I think that this is the development period. Museums have emerged in many local areas, which is a good start. Unfortunately, after a while, I've found that working process in local museums has some errors. For example, local museums in Bangkok are built in every district. This is a sample of failing work process. It was started with good intention to attract local people to join local wisdom preservation. This is to allow community people to have learning sources for their own roots. However, when building

local museums, it's to construct buildings, find materials for display, without creating knowledge exchange network.

How to make local museums sustainable learning sources?

Local museums must be born through cooperation from local people because they're knowledge owners. Academics have no duty to stuff their knowledge and put on display for local people.

My working style used in developing local museum of Lek-Prapai Viriyapant Foundation is to see their readiness and support them to create working process. Academic seminars are organized. Opinion exchange forums between internal and external people are held to attract local people's participation. We must create the identity of villagers, make them responsible and have consciousness in conserving local culture. Then we synthesize the information into knowledge to specify objective in implementing the museum and create the identity of each local area, by focusing on communication of display. It's not only beauty. Some displays may not be beautiful but if they're meaningful, we must put them on display. This is because a museum is not an antique gallery of beautiful things. It's not necessary for this kind of museum organization to have large buildings. Only small rooms can be done if the display is interesting with stories to present.

Is it necessary for local museums to be located in old historical ruins and objects?

No. Local museums can be in any place where a group of people live together in community with different natural ecological system, with basin areas, mountains, seas, fields, etc. That area should have local history, community background, adjustment of local people from the past to the present. These stories are socially significant. If people in the community are aware of their own roots, they can cooperate to establish a local museum.

In your opinion, what is the success of each local museum? Is it necessary to have a lot of visitors?

To establish local museums should not start with the number of visitors in mind. A major target group of a museum is local people while outsiders will come to learn to understand culture.

To measure the success of a museum from the number of visitors is a result of the influence of tourism and capitalism, with benefit involved. If it is so, a museum will become a tourist venue of capitalism. Tourists can do anything crazy if they want to. Tourism right now is a matter of release rather than to make people know cultural diversity and peaceful living together.

In my opinion, the success of a local museum depends on the role of that museum, how much it can create knowledge and understanding of local area for local people to know and understand. It's certain that to do that, it must be implemented by local people for local people. Outsiders, whether it be academic or tourist are just supportive in terms of academics or capital for continuous implementation.

I've seen many examples of local museums that can work well. There's a connection to instruction in schools. It's to instill in children and youths the history of their home towns. With knowledge and understanding, they'll love and treasure it. To develop local area, these communities must be strong with more definite developmental directions than those that don't know their roots.